

Ařkım HATUNOĐLU¹

**PSİKOLOĞİ BİLİMİNİN OLUŐUM VE GELİŐİMİNE KATKIDA BULUNAN
DOĞU İSLAM MEDENİYETİ**

Özet

Bu makalenin amacı; psikolojiye katkısı olan İslam filozoflarının genel anlamda tanıtımını yapmak ve psikolojinin hangi alanlarında çalışmalar yaptıklarını belirtmektir.

Günümüz psikoloji bilimine yaklaşımlarda, akademik literatürde psikolojiye oluőum ve gelişim anlamında katkıda bulunan bilim adamları ifade edilirken aslında bu bilimin oluőum sinyallerinin ilk defa doğu medeniyeti ve İslam âlimlerinden kaynaklandığı bilgisi verilmemektedir.

19. yy. kadar felsefenin içinde yer alan psikoloji bilimi başlangıçtan bağımsızlaştığı güne kadar sadece batı bilim ve medeniyeti öncülüğünde gelişen bir bilim dalı olduğuna inanıldı ve doğu medeniyetinin katkıları göz ardı edildi. Oysa bilim ve medeniyet döngüsünde nerdeyse tüm alanlarda batı dünyası kadar doğu dünyasının da büyük katkıları bulunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Psikoloji, İslam âlimleri, Doğu Medeniyeti

**FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE SCIENCE
OF PSYCHOLOGY CONTRIBUTING EAST ISLAMIC CIVILIZATION**

Abstract

The purpose of this article, the contribution of psychology and the psychology of the Islamic philosophers in general, to promote the work they do, which is to specify areas.

In today's approaches to the science of psychology, literature, psychology, academic scientists contributing to the formation and development is expressed in terms of the fact that the formation of this science signals-

¹ Yrd. Doç. Dr., Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Psikoloji A.B.D., askimhatunoglu@hotmail.com

The information is not the first time due to the eastern civilization and Islamic scholars. Set in 19th century philosophy, psychology la inception up until the day liberated Developed under the leadership of science and civilization, just west of the east branch of science believed to be civilization contributions were ignored. However, in almost all areas of science and civilization cycle dünyasında the east of the western world has made great contributions.

Keywords: Psychology, Islamic scholars, Eastern Civilization.

1. GİRİŞ

Psikoloji biliminin felsefeden kopuşu ve kendi başına bir bilim dalı haline gelme çabaları 19 yy. son çeyreğine dayanmaktadır. Lakin psikolojinin ağırlıklı konusu olan insanın ruhsal yaşamını anlamaya yönelik gayretler ve bunun kökenindeki merak, araştırma duygusu insanlık tarihi kadar eskidir.

Eskiçağ filozofları dönemi içinde de ruh, rüya, ölüm, ölüm sonrası hayat, akıl hastalıkları, korkular ihtirasların açıklanma çabaları gündemde hep var olmuştur.

Psikoloji tarihine bakıldığında genelde batı kültürü ve bilimine ait olduğu düşünülse de aslında doğu dünyasında bu bilime ait izlerin çok daha erken başladığı görülebilir.

Müslüman bilim adamlarının insan doğasına özgü literatür birikiminin M. S. 750 yılına kadar indiği görülmektedir. Müslüman âlimler özellikle insanın ruhi boyutu üzerinde durmuştur. Bu yaklaşıma göre insanın ruhi yönü anlaşılmadan insan açıklanamaz. İnsanı değerlendirirken sadece akıl ve fizik dikkate alınmaz, insanın duygu, düşünce, nefis (ego) gibi boyutları da titizlikle incelenir.

İslam âlimlerinin kaleme aldığı çalışmalar 5 ana unsura dayanmaktadır. Bu çalışmaların ana amacı; insanı anlamak ve değerlendirmek üzerinedir. İslam âlimlerinin çalışmalarının dayandığı beş ana unsur şunlardır;

- 1- İslam'ın kutsal kitabı Kur-an ve İslami geleneklerin incelenmesiyle yapılan araştırmalar.
- 2- Müslüman felsefecilerin, kelamcılarının, şair ve ediplerin insan psikolojisiyle ilgili bilgi birikimi ve tahlillerinin incelenmesi üzerine araştırmalar.
- 3- İslami şahsiyetlerin geniş bir bakış açısıyla incelendiği çalışmalar.
- 4- İslami bakış açısından yola çıkılarak insanın sağlığını ve nefisini konu alan çalışmalar.
- 5- Dini duyguları canlı tutan İslami ölçü ve değerlerin ele alındığı çalışmalar.

Kutsal kitap kur-anda insanın psikolojik varlığından söz edilirken en çok nefis kavramı kullanılır. Psikolojide sıklıkla geçen ruh kavramı ise bir anlamda insan kişiliğini adlandırma şeklinde kullanılmamıştır.

İslam felsefesi ve biliminde psikolojik güç ve olayları tanımlama ve açıklamada ilmün nefis tabiri kullanılmıştır.

Psikolojinin tam olarak anlaşılması nefis kavramının tanımlanmasına bağlıdır. İnsanın zihnindeki düşüncelerin şeytani, meleki ya da rabbani olma durumu vardır. Bunu kontrol altına alabilen insan nefsin aşamalarda yükselmiş pozisyonundadır (El-Ani. 2010).

İslam âlimlerine göre insan nefis, akıl ve cisimden oluşur. İnsan temiz bir yaradılışla dünyaya gelir, içindeki duygu, istek ve ihtiyaçlar davranışı belirler. İnsan davranışını nefis, irade, akıl, mizaç gibi iç faktörler etkiler bunun yanında davranışı etkileyen dış faktörler ise çevre, şeytan, aile ve eğitimidir (Karo 2012).

Bugün kabul edilen modern psikolojik bakış açısında insan davranışında kalıtım ve çevrenin eşit oranda etkili olduğu bilinmektedir. Bu gerçeğin bundan yüzyıllar önce doğu Müslüman bilim dünyasında biliniyor olması psikoloji için çok önemli bir tarihsel vurgudur.

Doğu İslam uygarlığı birçok bilim alanında olduğu gibi felsefe, psikoloji, sosyal psikoloji Sosyoloji, sanat, estetik gibi alanlarda da batı uygarlığını etkilemiştir.

M. S. 550- 1950 yılları arasında doğu ve batıdaki bilimsel gelişmelerin karşılaştırmalı incelemesinde 550 yılından 1500'lere kadar geçen sürede kilisenin ve krallıkların bilimsel ve felsefi konulardaki yasaklamaları yüzünden Bacon, Gutenberg, Da Vinci gibi birkaç dehanın çalışmaları dışında Bilim ve felsefi alandaki ilerleme ve çalışmalar gerilemiştir (Höleleki, 2009).

Ana konuya dönecek olursa İslam felsefe geleneğinde dini düşünce ile felsefenin dinamik bir dönüşüm ilişkisi vardır. Bu açıdan bakıldığında İslam filozoflarının bir kısmı Aristo'dan etkilenmişlerdir. Aristo temelde madde ve ruhu birbirinden ayrı özler olarak ifade eder. Ruh maddeyi (Bedeni) aktif kılar ve ona bilinç, akıl verir. Ruh insanı hayvandan farklı kılan önemli bir olgudur (Aristoteles, 2009).

Aristo'nun De Anima adlı eseri Müslüman filozoflar tarafından bir klasik olarak kabul edilmiştir.

De Anima adlı eser İslam felsefe geleneğinde psikoloji çalışmalarına öncülük yapmıştır.

İlk zamanlarda Müslüman filozoflar Aristoyu takip etmekle birlikte psikolojiye ait konu ve sorunları fiziğin kavram ve teorilerini kullanarak açıklamaya çalışmışlardır (Aristoteles, 2009).

Aristo'nun eseri psikolojinin temel problemlerine açıklama getirmektedir. Bu ilişki örüntülerinden en önemlisi Tanrı, evren ve insan ilişkileridir.

İnsan yaşamı boyunca evrenin gerçekliğini anlama çabasındadır (Sayılı, 1991). Evren akılların yönettiği bir neden sonuç düzeninde devamlılığını sürdürür. De Anima insanın evrendeki yeri ve anlamını açıklamaya çalışmaktadır.

İslam âlimlerine göre bütün varlıklar cansızlar, bitkiler ve hayvanlar olmak üzere üç cins - ayrılmaktadır. Cansız cisimlerin uygun şekilde birleşmesinden canlı organizmaların yapı taşı hücre oluşmaktadır. Hücre canlı bir varlıktır ve bitki hücreleriyle hayvan hücreleri birbirinden farklıdır.

İnsan hücresi hayvan hücresine benzer. Hücrelerin birleşmesinden dokular, dokuların birleşmesinden organlar ve organların bir araya gelmesinden de organ sistemleri oluşur. Hayvan cinsinin en değerlisi insan, en aşağısı süngerdir.

Bitkilerin ve hayvanların hayatlarını devam ettirmeleri için beslenme ve savunma organları vardır. Örneğin; arı altı köşeli petek yapar. Petekler silindirik yapıda olsaydı aralarında boşluk olup bal kaybı olacaktır. Arıya bal yapma duygusunu Allah verir. Bu ilhama Batılı âlimler içgüdü demişlerdir.

İslam âlimlerine göre her canlıda bitkisel ruh vardır. Doğma, büyüme, beslenme, üreme gibi Hayvan ve insanlarda bitkisel ruhun yanında hayvani ruh vardır ve hayvani ruhun yeri kalptir. İstemli hareketleri hayvani ruh oluşturur. (Akıl yürütme, gülme, düşünme vb.) İnsanda davranışa yön veren güç akıldır.

Ruh kötülüklerden ahlak ilmiyle temizlenir. Ruhlarını kötülükten temizleyen bireyler iyi huylu, iyi ahlaklı olurlar.

Ruh, şekli olmayan, duyu organlarıyla algılanamayan, parçalanmayan, maddi olmayan, anlama gücü olan idare edici bir varlıktır.

Ruhun alışkanlıklarına huy denir. Huylar iyi ya da kötü davranışlara zemin oluşturur.

İslam âlimleri psikolojinin temeli olan ruh sağlığı (ahlak) ilmini asırlar önce kurmuşlardır. 15. ve 17. yy. ait Türkçe tıp yazmalarında akıl ve sinir hastalıkları ayırım yapılmadan "baş" hastalıkları ana başlığı altında yer almıştır.

Tıp yazmalarında histeri, anksiyete, nevroz, obezite, anoreksiya nevroz, madde bağımlılığı, alkolizm gibi konulara değinilmiştir.

Enva-i Divanelikler başlığı altında da uyku bozuklukları, katatepsi, katatoni, unutkanlık, zekâ geriliği gibi konular ele alınmıştır.

Bu eserlerde psikolojik problemlerin tedavi sürecinde diyet, kan alma, terleme, kusturma, lavman gibi yöntemlerin kullanıldığı ifade edilmektedir. Tüm bu bilgiler yorumlanacak olursa doğu İslam uygarlığı birçok bilim alanında olduğu gibi felsefe, psikoloji, sosyal psikoloji alanlarında da batı bilim dünyasını etkilemiştir (Osman, 2004).

İslam bilim dünyasında ana konusu insan olan, insanı anlamaya yönelik, bilimi bir adım daha ileri götüren İslam âlimlerinin katkıları göz ardı edilmemelidir.

1.1. Muhammed El-Farabi (M. S. 870-950).

Farabi ilimleri yeni bir sınıflamaya sokmuştur. Farabi bu sınıflamayı yapmadan önce âlimler “Trivium” (üçüzlü) ve “Quadrivium” (dördüzlü) olarak iki bölümde toplanırdı. Farabi ise ilimleri fizik, matematik, metafizik olarak üç bölüme ayırmıştır. Farabının bu sınıflaması batı bilim dünyasında da kabul görmüştür.

Farabi'ye göre insan ahlakının temeli bilgidir çünkü akıl iyi olanı kötünden ancak bilgi yoluyla ayırır. İnsan hayvandan ruh ve akıl özellikleri yüzünden farklılaşır.

İnsanda ruh ve akıl gücüne ek olarak beslenme, çoğalma, büyüme güçleri de mevcuttur, ruh ve akıl maddeden ayrı düşünülemez.

Farabi felsefeyi beşeri bilimleri kuşatan tek bir bilim olarak nitelemiştir. Bu açıdan yazdığı Ahlak ve politika kitaplarında mantık, psikoloji, metafizik ve fizik bölümleri bulunur.

Farabi'ye göre insan; mutluluk kavramına ulaştığında felsefeyi oluşturur. İnsan başka bir insanın yardımı, yakınlığı olmadan tek başına mükemmellik olgusuna ulaşamaz. İnsan beşeri ve toplumsal bir varlıktır. Tüm bu çalışmalarının yanı sıra Farabi hayat tarzını ve çağdaş toplumun çeşitli sosyal tabakalarının hareket olgusunu ayrıntılı olarak incelemiştir (Sayılı, 1991).

Farabi eserlerinde psikolojiyle ilgili görüşlerini yalın halde ortaya koymayıp başka konularla iç içe yer vermiştir. Varlık, ahlak, bilgi, siyaset ve psikoloji den bahseden bölümler bir aradadır.

Farabi eserlerinde anatomiye de değinmiş ve psikolojinin konularından olan sinir sistemi ve duyular üzerine atıflarda bulunmuştur.

Farabi, kalbi bedeninin ana unsuru olarak kabul eder. İdareci olan beyin kalple birlikte bedeni yönetir. Sinirler kendi başına güçlü değildir. Sadece kendilerine verilen görevi yerine getirirler. Organlar birbirinden bağımsız değildir, bir organ diğerine bağlıdır. Beyin hayal, hafıza ve düşünmeyi gerçekleştirir. Farabi, duyulara da atıfta bulunmuştur. Duyusal sistemin işlemesi duyu organlarının uyarıcı taşınmasına bağlıdır (Farabi, farabi.edu.tr). Davranışlar Farabiye göre bedenimizle yaptığımız işlerdir. Hareket sınırları davranışların temelidir ve davranışlar isteme gücüne bağlı kuvvetlerle oluşur (Farabi, 1990).

Diğer bir unsur “muhayyile” adı verilen hayal gücü ve tasarlamadır. Bu unsurların algılama, saklama, nesnelerin izlerini koruma gibi özellikleri vardır (Nasr, 2001). Nesnelere duyusal işlemden geçtikten sonra saklanır. (Duyu organlarından elde edilen resimler saklanır). Bu resimler saklandıktan sonra hayal gücü tarafından yeni birleşimler oluşturulur. Bu imajlar bazen duyulara uyar bazen de hiç uymaz. Rüyalarda hayal gücünün üçüncü fonksiyonudur. Benzetme ve taklitle oluşur.

Farabi'ye göre soyut düşünme yeteneği düşünme kuvvetini oluşturur ve zekâ düşünme yeteneği içinde gerçekleşir. Düşünme, zekâ ve yetenek birbirinden bağımsız değildir. Bu yeteneğin görsel yönü düşünmeyi, hareket boyutu ise yeteneği ifade eder. Hiçbir insan doğuştan yetenekli değildir yeteneği belirleyen çevresel koşullardır. İnsanların üstün yeteneği olabileceği gibi hiçbir üstün yeteneğe sahip olmayan insanlarda vardır.

Öğrenme ise iç olaydır. Öğrenmenin ego ve bedene hitap boyutları vardır. Fiziki açıdan öğrenmeye hazır hale gelmek önemlidir.

Öğrenme duyu organlarına hitap eder ve öğrenmenin temelinde duyma gücü vardır (Ateş, 1990).

Farabi insanı davranışa götüren unsur fizyolojik motiveler olduğunu ifade etmiştir. Tüm bunların yanı sıra öğrenme, hafıza, düşünme, rüya, zekâ, yetenek gibi modern psikolojinin konusu olan öğeler Farabi tarafından incelenmiştir.

Farabi psikolojiyle ilgili birçok konuda modern psikoloji biliminin bulgularına paralel birçok görüş ortaya koymuştur. Örneğin; geçmiş duygusal yaşantılar rüyayı etkiler ve rüyada görülenleri kişi adeta yaşıyormuş hissine kapılır. Farabiye göre rüyaların diğer nedeni uyku esnasında bedene etki eden dış uyarıcılardır. Diğer bir örnekte ise; öğrenme sürecinde tekrarın önemi vurgulanmış ve kavrama ile öğrenmenin temeli ilk kez Farabi tarafından atılmıştır (Corbin, 1986).

Kişilik yapısına da atıfta bulunan Farabi doğuştan gelen faktörlerin ve çevrenin kişilik yapısını etkilediğini öne sürerek modern psikoloji bulgularıyla birebir örtüşen fikirler öne sürmüştür. Ayrıca kişilikte sosyal ve ferdi boyuta değinerek anormal davranışta 3 kategori olduğunu belirtmiştir. Bu kategoriler;

- a) Kötü işlerden etkilenen kötü eğilimler
- b) Vesvese, aşırı titizlik
- c) Dış etkilerle kişinin zihinsel süreçlerinin bozulması (Ülken, 1983).

Farabi ruhu değil insanı konu almıştır. Ona göre ruh uyarılardan etkilenir ve bedenle ilişki içindedir. Farabinin tahlilleri ampiristtir. İnsanı kuvvetlerden oluşan bir sistem olarak düşünür.

Farabinin “örnek şehir” adında sosyo-psikolojik analizlerin bulunduğu bir eseri de mevcuttur.

1.2. Abdullah İbn-i Sina (M. S. 980-1037)

İbn-i Sina'nın düşünceleri ve eserleri Orta Asya'dan İspanya'ya kadar uzanan İslam ülkelerinde ve Avrupa'da 17 yy. sonuna kadar 600 yıl fiili olarak etkili olmuştur.

Tıp alanındaki buluşlarıyla Hipokrat ve Galenosu gölgelemiştir. İbn-Sina'nın psikoloji bilimine yaklaşımı fiziğe ve metafiziğe bağlıdır. Bunun yanı sıra deneycilikle akli bağdaştırmış ve Razi ile Farabi'nin eserlerinden yararlanmıştı.

Psikoloji bilimi İbn-i Sina'nın çalışmalarında iki açıdan incelenmiştir. Bu açılar;

- a) Deneysel psikoloji
- b) Rasyonel ya da içe bakış psikolojisi.

İbn-i Sina'ya göre ruh bedenden ayrı, manevi bir zenginliktir. Ayrıca Aristo geleneğine uyarak psikolojiyi doğa felsefesi içinde incelemiş ve ruhun bağımsız varlığına inanmıştır.

İbn-i Sina “nefs” adını verdiği ruhu Platoncu ayrıma uyarak en ilkinden en gelişmişe doğru bitkisel ruh, hayvansal ruh ve insanı ruh (düşünen ruh) şeklinde 3 parçaya ayırmıştır.

Bunların yanı sıra ruhun basit algılardan akıl yürütmeye kadar birçok yeteneği vardır.

Âlime göre duyular iç duyular ve dış duyular olmak üzere iki bölüme ayrılmaktadır (Balay, 1988). İç duyular; ortak duyu, hayal, anımsama ve düşünmedir. İslam düşünce tarihinde ilk kez “önsezi” kavramını İbn-i Sina tarafından ortaya atılmıştır.

Önsezi, düşünme ve akıl yeteneğinin bir işlevidir. Aklın ise iki yetisi vardır. Bunlar, bilme gücü ve yapma gücüdür. İbn-i Sina düşünce kanunlarını psikoloji bilimi üzerine kurmuştur ve tümünden gelim yöntemini kullanmıştır. Bitki, hayvan ve insan ruhunun özellikleri ve birbirleriyle olan ilişkileri üzerinde çalışmıştır (Balay, 1989). Oluşan bir eser yazmıştır. Ayrıca Al- Shifa adlı eserinde zihin, zihnin varlığı üzerinde çalışmıştır.

İbn-i Sina psikosomatik bir yaklaşımla mutluluğun insanın fiziki yapısı ve sağlığını olumlu etkilerini savunmuştur. Bununla birlikte ruhsal rahatsızlıklarla beyin arasında ilişki kurmuş ve şu andaki psikoloji anlayışına yaklaşık fikirler öne sürmüştür.

Ruhsal hastalıklarda şok, telkin ve müziğin tedavi sürecinde yararlı olduğunu söyleyerek psikoloji bilimine önemli bir katkıda bulunmuştur.

1.3. İbn-i Bacce (M. S. 1095-1138)

İbn-i Bacce ye göre ilmi elde etmenin tek yolu akıldır. İnsan “iyi” kavramını hayvandan farklı olarak sadece maddi boyut üzerinden değil manevi (soyut) boyut üzerinden de kavrar. Hayvanın iyi olana doğru gidişi doğal, içgüdüsel bir gidiştir. Hayvanda düşünme yeteneği yoktur ama insanda düşünme yeteneği vardır.

İnsan davranışı içgüdüsel değildir ve iyiyi gerçekleştirmeye yöneliktir. Ahlaksa akıl ve iradeye bağlıdır. İnsan akli sayesinde en aşağı maddeden en yüksek değer taşıyan ilahi gerçeklere kadar her şeyi bilebilir (Çubukçu, 1987). İbn-i Bacce içgüdü, akıl, hayvan ve insan davranışlarına yaptığı tanım ve yaklaşımlar la psikolojinin konusu içine giren bu alanlara gerçekçi ve doğru yaklaşımlar geliştirmiştir.

1.4. İbn-i Zekeriya El Razi (M. S. 864-930)

El Razi tıbbi tedavide doğru ve düzenli gıda ile tedaviyi savunmuştur. Ayrıca sağlık üzerine psikolojik faktörlerin etkilerine değinerek psikosomatik yaklaşımı oluşturmuş ve ruhun çektiği sıkıntıların bedende fizyolojik belirti olarak ortaya çıktığını savunmuştur. El Razi ayrıca tıp tarihinde ilk defa deneylerinde kobay kullanmış ve ilaçları hayvanlar üzerinde denemiştir. Cerrahi ve anesteziye afyon kullanan ilk hekimdir (Razi, 2004).

Razi ayrıca tıpta etik değerlerin olduğunu belirtmiş, hekim ve hastanın uymak zorunda olduğu kurallardan söz etmiştir.

Razi hastalıkların teşhisinde nabız, yüz rengi, idrar, terleme gibi belirtilerin üzerinde durmuştur. Razi ye göre bedenın sağlığı ve ruh sağlığı birbirine bağlıdır, ruhsal hastalıkların tedavisinde telkin çok önemli bir yöntemdir. Razi nin eserleri asırlar boyunca Avrupa’da ki üniversitelerde okutulmuş, Avrupa tıbbi ancak 18. yy ortalarında Razi’nin bulunduğu noktaya ulaşabilmiştir.

Kitab’ ul- Havi isimli eserinde melankolinin farklı tipleri, hipokondri, mizacın kişilik üzerindeki etkileri, uyuşukluk, zihin tembelliği, zihni karmaşa, delilik, uykusuzluk hastalıklarına ve tedavilerine değinmiştir (Razi, 2004).

1.5. İshak El- Kındi (M. S. 800-873)

El- Kındi felsefe, matematik, fizik, astronomi, tıp, coğrafya ve müzik konularında uzmandı. Kındi’nin tıbbı en büyük katkısı tüm ilaçlara uygulanması gereken doz miktarını belirlemesidir. Kındi’nin yazdığı eserlerin sayısı 270’e ulaşmış ve onyedı bilimsel alanı içermiştir. Bu eserlerin beş adedi psikoloji bilimine aittir.

Avrupa’da Al- Kindus, Alkindus ve Alchinius adlarıyla tanınan Kındi doğulu ve batılı birçok bilim adamına etki etmiştir. İbn-i Heysem, Bacon ve Witelo, Farabi, İbn-i Sina onun çalışmalarından etkilenmiştir. Kındi de psikoloji, ahlak ve siyaset anlayışı birbiri ile ilişkilidir. Kındi “Hudüd” adlı eserinde akli varlığın hakikatlerini kavrayan basit bir cevher olarak tanımlamıştır.

İnsanda kavrama yeteneği geliştikçe bilinç düzeyi gelişmekte ve bu davranışları da olumlu yönde etkilemektedir. İslam felsefe tarihinde aklın içeriği ve fonksiyonu üzerine ilk eser yazan filozof Kındi’dir (Mutluel, 2003). Kındi psikofizyoloji dalının ilk temsilcisidir. Fiziki etkilerin insan ruh,

hissiyat ve iç duyguların da meydana getirdiği etkiyi ölçme bilimi olarak tanımlamıştır. Bu tarif modern psikofizyologların ilki kabul edilen Weber ve Fechner in tariflerine paraleldir (Mutluel, 2003). Ayrıca Kındi uyku ve rüyalar üzerine eserler yazmış” Felsefe-i Ula” adlı eserinde depresyonla başa çıkmada bilişsel stratejilere yer vermiştir.

Bugünkü modern psikolojide danışma tekniklerinde bilişsel yöntemlerin kullanıldığı düşünülecek olursa Kındi'nin çağının ne kadar ilerisinde olduğu görülebilir. İfade edilen psikoloji ye çok büyük katkılarda bulunmuş bu âlimlerin yanı sıra İslam toplumunda insan bilimleri sahasında önemli eserler vermiş birkaç âlimden daha söz etmek bakış açısının gelişmesi bakımından önemlidir.

İslam filozoflarından Gazzali (M. S. 1058-1111) bireydeki psikolojik fenomenlerin benlikten kaynaklandığını savunmuştur. Kalp, ruh, arzu ve zihin olmak üzere 4 kavram kullanarak benliğin doğasını açıklamıştır.

Gazzali motivasyon, duygu, hisler, psikopatoloji, bireyin toplum içindeki davranışları gibi modern psikolojinin temel konularını araştırmıştır. Ebu'l Hasan Ali İbn-i Abbas (AD. 647-680) iki kez Latinceye çevrilen “Kitab Al-Malaki” adlı eserinde uykuyla ilgili hastalıklar ile bellek kaybı ve komadan bahsetmiştir. Bunun yanında nöroanatomi, nörobiyoloji, nöro psikolojiyi tanımlamış, çeşitli akli bozuklukları Uyku hastalığı, amnezi, hipokondria, koma, sara ve kısmi felci tanımlamıştır (Bayraktar, 1989). Sehl El Belhi ise (M. S. 850-934) kaygı, depresyon, öfke, panik ve obsesyon gibi rahatsızlıkları tedavi etmede rasyonel ve bilişsel terapiler konusunda çalışmaları vardır (Henry, 1986).

2. SONUÇ

Gelişiminden bugüne kadar doğu İslam bilim tarihine bakıldığında birçok bilimsel alanda batıya göre daha ilerici bir gelişimin olduğu açıkça görülmektedir.

Batı medeniyetinde din ve bilimin din adamları tarafından karşı karşıya getirilmesi, bilim ve düşünce özgürlüğünün kısıtlanması, baskıcı yönetimler nedeniyle ilmi düşünce ve çalışmalar uzun bir zaman dilimi boyunca gerilemiş ve özgün çalışmalar ortaya konulamamıştır.

Birçok alanda Doğu medeniyetinden gelen bilimsel gelişmelerin yer aldığı kitaplar okutulmuş ve batı doğu bilim dünyasındaki gelişmeleri uzun bir süre yakalayamamıştır. Lakin tüm bunlara karşı Batı bilim dünyasında geliştikçe Doğudan gelen bilgi akışı varlığını koruyamamış ve psikoloji dâhil birçok bilimsel alanda birçok veri, gelişme sanki bunları ilk kez batı dünyası bulmuş gibi bilim dünyasına sunulmuştur ve bilimsel keşifler asıl orjinini kaybetmiştir. Bu süreçten sonra Doğu İslam dünyası geçmişten bu yana geri, hiçbir şey üretememiş, durgun bir medeniyet olarak gösterilmiştir.

Geçmişteki bilimsel aydınlığı ve ilerici yaklaşımı unutulmuştur. Oysa Doğu medeniyeti aslında kültürel anlamda çok zengin bir geçmişe ve donanıma sahiptir.

KAYNAKÇA

- ARİSTOTELLES, **Peripsykhes**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000
- ATEŞ, A, **Farabın İhsa-ül Ulüm Kitabına Yazdığı Giriş**, Milli Eğitim Bakanlığı Yay, 1990
- BAYRAKTAR, M, **İslam Düşünce Tarihi**, A.Ü. Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, No:65
- BALAY, N, **İbn- i Sina**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1988
- BALAY, N, **Farabı ve İbn-i Sina'da Kavram Anlayışı**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1989.
- CORBİN, H, **İslam Felsefesi Tarihi: Başlangıçtan İbn-i Rüşd ün Ölümüne Kadar**, İletişim Yay, İstanbul, 1986
- ÇUBUKÇU, İ.A, **İslam Düşünürleri**, A.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, No: 137, 1987
- EL-ANİ, S, **Psikoloji ve İslam İlimi**, İstanbul, 2010
- FARABİ, **El Medinetul Fazıla**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1990
- HÖLELİKLİ, H. **İslam Toplumunda Psikolojik Yazılar**, Dem Yay, İstanbul, 2009
www.farabi.edu.org
- KARA, O, **Kur-ana Göre İnsan Şahsiyetine Etki Eden Faktörler**, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Dergisi, No:25, 2012
- MUTLUEL, O, **İlk İslam Filozofu Kındi**, Denizli, 2003
- NASR, S, **İslam Felsefesi Tarihi**, Açılım Yayınları, İstanbul, 2001
- OSMAN, N, **Kur-an ve Psikoloji**, Fecr Yay, İstanbul, 2004
- RAZİ, E, **Ruh Sağlığı**, İz yayınları, İstanbul, 2004
- SAYILI, A, **Mısırlılarda ve Mezopotamyalılarda Matematik, Astronomi ve Tıp**, Turk Tarih Kurumu Yayınları, 1991
- ÜLKEN, H, Z, **İslam Felsefesi**, Ülken Yayınları, İstanbul, 1983